

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı olarak, Biyoçeşitlilik Sözleşmesinin Bilimsel Teknik ve Teknolojik Danışma Organının 15-19 Ekim tarihleri arasında Kenya, Nairobi’de düzenlediği toplantıya katılacağız. Uluslararası alanda giderek önem kazanan biyoçeşitlilik, iklim değişikliği ve afet risk azaltmanın kesişimsel noktalarını toplantı öncesinde kısa bir bilgi notuyla paylaşmak istedik.

Vakfımız, Biyoçeşitlilik Sözleşmesine gözlemci statüsü ile kabul edilmiştir ve sözleşme çatısı altındaki tüm toplantıları takip etme ve görüş sunma hakkını kazanmıştır. Toplantıda vakfımız Yönetim Kurulu başkanı Özlem Altıparmak, BM Afet Risk Azaltma (ARA) Ofisi Paydaş Mekanizmasını temsil edecektir ve BM ARA Ofisi tarafından düzenlenecek yan etkinlikte “Afet Risk Azaltma ve Biyoçeşitliliğin Ulusal Planlara Dahil Edilmesi” üzerine bir konuşma yapacaktır.

Bilimsel Teknik ve Teknolojik Danışma Organının 25. Toplantısıyla ilgili daha fazla bilgiye buradan ulaşabilirsiniz: <https://www.cbd.int/sbstta/>

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı - HUDOTO
www.hudoto.com

 UN
environment
programme

 **Convention on
Biological Diversity**

Takviminize not alın

SBSTTA-25

NAIROBİ TOPLANTILARI

 15-19 Ekim

 Nairobi, Kenya

 HUDOTO
Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

Hazırlayan: Ada İlyada Utkucu

BIYOÇEŞİTLİLİK SÖZLEŞMESİ İŞİĞİNDA AFET RİSK AZALTMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

1. BIYOÇEŞİTLİLİK SÖZLEŞMESİ NEDİR VE NEDEN ÖNEMLİ?	2
2. BİLİMSEL,TEKNİK VE TEKNOLOJİK DANIŞMA ORGANI (SBSTTA) NEDİR?	3
3. BIYOÇEŞİTLİLİK, AFET RİSK AZALTMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDEN ORTAK BİR ÇALIŞMA ALANI OLARAK ÖNEMLİDİR?.....	5
KAYNAKÇA.....	7

1. BIYOÇEŞİTLİLİK SÖZLEŞMESİ NEDİR VE NEDEN ÖNEMLİ?

Biy çeşitlilik, tüm biçimleriyle ve her düzeyde yaşamın çeşitliliği anlamına gelir. Bu terim genlerden, türlere ve ekosistemlere kadar dünyadaki biyo çeşitliliği topluca oluşturan her şeyi ifade eder. Dünya üzerindeki bu biyo çeşitlilik, hayatın temel kaynağıdır. Gezegenimizin canlı döngülerinin sürdürülebilmesi için farklı bitki, hayvan, mikro organizma ve ekosistemler elzemdir. Ancak bu biyo çeşitliliğin gittikçe büyüyen ve etkileri belirginleşen bir tehdit altında olduğu ortadadır. Bu nedenle 1992’de Rio Dünya Zirvesi’nde 117 devlet başkanı ve 178 ülkenin temsilcilerinin katılımıyla¹ “Biy çeşitlilik Sözleşmesi”² imzalamıştır.

Biy çeşitlilik Sözleşmesi; biyo çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kullanım, genetik kaynaklar ve teknolojiye erişim, teknoloji transferi ve finansmanı gibi konuları kapsamaktadır. Sözleşmecinin amacı, biyo çeşitliliğin korunması; bu çeşitliliğinin unsurlarının sürdürülebilir kullanımı, genetik kaynaklar ve teknoloji üzerinde sahip olunan bütün hakları dikkate almak kaydıyla, bu kaynaklara gereğince erişimin ve ilgili teknolojilerin gereğince transferinin sağlanması ve uygun finansmanın tedariki de dahil olmak üzere, genetik kaynakların kullanımından doğan yararların adil ve hakkaniyete uygun paylaşımıdır.

Sözleşmede genel hatlarıyla aşağıdaki noktalar belirlenmiştir. Sözleşme;

- Tüm biyo çeşitlilik unsurlarını kapsar.
- Sosyoekonomik değerleri dikkate alır.
- Kalkınma-koruma dengesini gözetir.
- Önleyici tedbirlik yaklaşımını benimser.

¹ United Nations Conference on Environment and Development, <https://www.britannica.com/event/United-Nations-Conference-on-Environment-and-Development>, Son girilme tarihi: 13.10.2023

² Biyolojik Çeşitlilik ve Biyo çeşitlilik aynı anlama gelmektedir. Bilgi notu boyunca birbirinin yerine kullanılacaktır.

- Ekosistem bütünlüğüne önem verir.
- Ülkeler kendi sınırları içindeki tüm canlı kaynaklar üzerinde egemenlik haklarına sahiptir.
- Bu kaynaklardan diğer ülkelerin sağladığı faydalar kaynak ülke ile eşit ve adil olarak paylaşılmalıdır.
- Ülkeler genetik kaynaklara erişimi karşılıklı anlaşmalarla düzenlemelidir.
- Biyoçeşitliliğin korunması tüm ülkelerin ortak endişesidir.
- Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin biyoçeşitliliği koruma sorumluluğunu paylaşmalıdır.

Biyoçeşitliliğe dair genel bilgi eksikliği ve uygun tedbirlerin alınmaması, birçok sorunun kaynağıdır. Bu sözleşme; bilimsel, teknik ve kurumsal imkanları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Sözleşme sadece sorunları değil, aynı zamanda çözüm yollarını da belirlemeye çalışır. Biyoçeşitlilik kaybının nedenlerini öngörebilmek ve bu doğrultuda önlem almak, yaşamsal öneme sahiptir. Sözleşme, bu kayıpların önlenebilirliği için hedefler koymuştur. Sözleşme, biyoçeşitliliği korumanın ve sürdürülebilir kullanmanın, dünya nüfusunun gıda, sağlık ve diğer ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynadığının üzerinde durmaktadır.³

Türkiye'nin 1997'de taraf olduğu bu sözleşme, aynı zamanda uluslararası, bölgesel ve küresel iş birliğinin kritik olduğunu vurgular. Biyoçeşitliliği korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak, tüm devletler, devletlerarası örgütler ve hükümetler dışı uluslararası örgütler arasında iş birliğini gerektirir. Bu doğrultuda Biyoçeşitlilik Sözleşmesi, dostane ilişkilerin güçlenmesine ve insanlık için barışa katkıda bulunmaya yönelik bir adım olarak görülebilir.

2. BİLİMSEL, TEKNİK VE TEKNOLOJİK DANIŞMA ORGANI (SBSTTA) NEDİR?

Biyoçeşitlilik alanında duyulan kaygılar yalnızca uluslararası sözleşmelerin hazırlanması ve taraf olmakla sınırlı kalmamıştır. Biyoçeşitlilik Sözleşmesi bünyesinde uluslararası karar mekanizmaları oluşturulmuş ve uluslararası toplantıların düzenlenmesi imkanı sağlanmıştır. Böylece taraf devlet konumundaki 196 ülkeden devlet temsilcileri, bilim insanları bir araya gelerek böylesine kritik öneme sahip soruna çözüm üretebilmek için fikir alışverişinde bulunabilmektedir. Bu sözleşme, en çok onaylayan devlet sayısı ile çok önemli bir çevresel sözleşme olduğu belirtilmelidir.

Biyoçeşitlilik Sözleşmesi bünyesinde karar mekanizmalarını düzenlemiştir. Sözleşmenin 25.maddesi uyarınca Sözleşme'nin uygulanması ile ilgili tavsiye kararlar sunmak üzere bir danışma organı kurulmuştur: Bilimsel, Teknik ve Teknolojik Danışma Organı (SBSTTA)*⁴. SBSTTA, nihai karar alıcı konumundaki Taraflar Toplantısı (COP)⁵'na sunulmak üzere rapor

³ Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 29 Ağustos 1996 tarihli ve 4177 Sayılı kanun ile onaylanması uygun bulunan bu sözleşme, 21 Kasım 1996 tarih ve 96/8857 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 27 Aralık 1996 tarih 22860 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020101029bm_51.pdf son girilme tarihi: 12.10.2023

⁴ SBSTTA: Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice

⁵ COP: Conference of the Parties, Taraflar Konferansı

hazırlayan ve onun bir alt kurulu olarak gerekli hallerde diğer alt kurullarıyla birlikte çalışan devletlerarası bir bilimsel danışma organıdır.⁶

Tüm taraf devletlerin katılımına açık olan SBSTTA, ilgili uzmanlık alanında başarılı ve yetenekli devlet temsilcilerinden oluşur. Bu danışma organı, Taraflar Konferansı'nın yetkisi altında ve belirlediği prensiplere uygun olarak ve talep üzerine aşağıdaki görevleri yerine getirecektir:

- Biyçeşitlilik durumu ile ilgili bilimsel ve teknik değerlendirmeler sunmak,
- Bu Sözleşme hükümlerine uygun olarak alınan önlemlerin etkileri hakkında bilimsel ve teknik değerlendirmeler hazırlamak,
- Biyçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için yenilikçi, verimli ve en gelişmiş teknolojileri ve teknik bilgiyi tanımlamak ve bu teknolojilerin gelişmesini teşvik etmek ve/veya bu teknolojilerin transfer edilmesi için tavsiyelerde bulunmak,
- Biyçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için uluslararası iş birliği ve bilimsel programlar konusunda tavsiyelerde bulunmak,
- Taraflar Konferansı ve yardımcı organlarının yan organa yönelteceği bilimsel, teknik, teknolojik ve metodolojik sorulara cevap vermek.

SBSTTA'nın işlevleri, yetkileri, teşkilatlanması ve işleyişi daha ayrıntılı olarak Taraflar Konferansı tarafından belirlenebilir. SBSTTA, şimdiye kadar 24 kez toplanmış olup Taraflar Toplantısı'na (COP) toplamda 250 öneri sunmuştur.

SBSTTA, 2023 yılında 15-19 Ekim tarihleri arasında Kenya, Nairobi'de olmak üzere 25.kez toplanıyor.

SBSTTA-25 aşağıdaki gündem maddelerini ele alacak:

- Kunming-Montreal Küresel Biyçeşitlilik Çerçevesi⁷'nin uygulanmasını kolaylaştırma
- Biyçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetleri İçin Hükümetlerarası Bilim-Politika Platformu ve İklim Değişikliği İçin Hükümetlerarası Panelde yapılan değerlendirmelerden elde edilen bulgular ve bunların Sözleşme kapsamında yürütülen çalışmalar üzerindeki etkileri
- Yabancı İstilacı Türler
- Sürdürülebilir Yaban Hayat Yönetimi
- Biyçeşitlilik ve İklim Değişikliği⁸

⁶ Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice (SBSTTA), <https://www.cbd.int/sbstta/> , son girilme tarihi: 12.10.2023.

⁷ Kunming-Montreal Küresel Biyçeşitlilik Çerçevesi, <https://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2023/08/kunming-montreal-kuresel-biyocesitlilik-cercevesi-11.pdf>, son girilme tarihi: 13.10.2023.

⁸ Twenty-fifth meeting of the Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice (SBSTTA 25) and the resumed second part of the Fifteenth meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (COP-15) , <https://www.cbd.int/conferences/nairobi-2023> , son girilme tarihi: 12.10.2023.

3. BİYOÇEŞİTLİLİK, AFET RİSK AZALTMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDEN ORTAK BİR ÇALIŞMA ALANI OLARAK ÖNEMLİDİR?

Biy çeşitlilik, afet risk azaltma ve iklim değ iş ikli ğ i ayrı meseleler ve sorunlar gibi düşün ülse de aralarında oldukça sıkı bir iliş ki vardır. İk lim değ iş ikli ğ i günümüzde iklim krizi ve hatta iklim aciliyeti halini almıştır. Biyo çeş itlilik kaybı da bir krize dön üş mek üzeredir. Türlerin, ekosistemlerin ve genetik çeş itlili ğ in kaybı geri döndürülemez bir seviyeye ulaş mıştır. İk lim değ iş ikli ğ i hem biyo çeş itlilik kaybına yol açmaktadır hem de biyo çeş itlilik kaybının sonuçlarından etkilenmektedir. Tüm bu krizlerin bizi götü rdü ğ ü noktada ise afetler karş ımıza çı kmaktadır. İk lim değ iş ikli ğ i ve biyo çeş itlilik kaybı afetlerin ş iddeti ve sıklı ğ ını arttı rmaktadır. Afet risklerini azaltmak istiyorsak iklim değ iş ikli ğ inin etkilerini azaltmalı, bu etkileri azaltamadı ğ ımız noktada bu değ iş ikliklere uyum sağlamalıyız. Biyo çeş itlili ğ in korunması ve do ğ a temelli çö zümler ile afet risklerini gerçek anlamda azaltmak mümkün olabilir. Biyo çeş itlili ğ i korumayan, yutak alanları tahrip eden, iklim değ iş ikli ğ inin etkilerini arttı ran politika ve uygulamaların yeni afetlere davetiye çıkaracağı açı ktır.

Konuya iklim değ iş ikli ğ i açısından bakarsak, özellikle Sanayi Devrimi ile sera gazları emisyonlarında ciddi bir artış yaş andı ğ ını söyleyebiliriz. Bu artışta fosil yakıtların kullanımı, ormansızlaş ma, tarım ve benzeri insan kaynaklı etkinlikler göz ardı edilemez bir paya sahiptir. Bu ciddi artış, do ğ al sera etkisinin bozulmasına ve atmosferin ısınmasına yol açmış olup, bu etki artarak devam etmektedir. Küresel ısınmanın potansiyel etkisi ise dünya ç apında iklim değ iş ikli ğ i olarak kendini göstermektedir. Özellikle 1980'lerden itibaren daha belirgin hale gelen küresel ısınma ve iklim değ iş ikli ğ i, su kaynaklarının azalması, gıda sıkıntısı, enerji eksikli ğ i, kuraklık, göç gibi sosyoekonomik ve politik sonuçlarının yanı sıra ekosistemlere, türlere ve genetik çeş itlilik gibi biyo çeş itlili ğ in temel bileş enlerine de olumsuz etkilerini göstermektedir. Kara ekosistemleri ve içinde bulunan biyolojik çeş itlilik de büyük bir tehlike altındadır. Özellikle tropikal ve ılıman ormanlar, bitki ve hayvan türleri için büyük zararlara yol açacak, uyum süreçlerini olumsuz etkileyecek ve yeni koş ullara uygun yeni türlerin ortaya çıkmasına neden olabilecektir.⁹

İklim değ iş ikli ğ i kaynaklı afetlere bakıldığında ise, mevcut iklim tahminlerine göre 2030'a kadar dünya yılda yaklaşık 560 afetle karşı karşıya kalacaktır. İklim değ iş ikli ğ i ve afetlerin etkileri nedeniyle 2030'a kadar 37,6 milyon insanın daha aş ırı yoksulluk koş ullarında yaş ayacağı tahmin edilmektedir. İklim değ iş ikli ğ i ve afetlerin "en kötü senaryosu"nda ise 2030'a kadar ek 100,7 milyon kişinin yoksulluk sınırına düş ece ğ i tahmin edilmektedir. Bu rakamlar, iklim değ iş ikli ğ inin etkileriyle ilgili aciliyet ve önemin büyüklü ğ ünü göstermektedir.¹⁰

2020'de Dünya Bankası (WB) ve Birleş miş Milletler Afet Riski Azaltım Ofisi (UNDRR) tarafından gerçekleştirilen çalış malarda iklim değ iş ikli ğ ine ba ğ lı afetlerin, COVID-19 pandemisinin ve ülkeler arasındaki çatış maların yoksullu ğ un azaltılması do ğ rultusunda küresel çapta elde

⁹ DEMİR Aynur, Küresel İklim De ğ iş ikli ğ inin Biyolojik Çeş itlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 2009.

¹⁰ ALTIPARMAK Özlem, Afetlere İnsan Hakları Temelli Yaklaş ım Afetlerle İliş kili Kavramlar, Hukuk, Do ğ a ve Toplum Vakfı. <https://hudoto.com/uploads/0/1695311894.pdf> son girilme tarihi: 12.10.2023.

edilen onlarca yıllık kazanımların kaybedilmesine neden olabileceğine dikkat çekilmiştir. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından 2021’de yayımlanan Küresel Riskler Raporunda ise, etki itibarıyla en önemli riskler bakımından; bulaşıcı hastalıklar, iklim eylemi konusundaki başarısızlık, kitle imha silahları, biyoçeşitlilik kaybı ve doğal kaynak krizleri gösterilmiştir.¹¹

Bahsi geçen risklere bağlı krizleri yönetebilmek için afet riskini azaltmak zorunludur. Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP) açıklamalarına göre son on yılda, doğal tehlikelerle bağlantılı afetler insan yaşamlarına, geçim kaynaklarına, varlıklara ve ekonomilere önemli ölçüde zarar vermiştir. İnsan haklarına dayalı bir çerçeve oluşturmak ve standartları belirlemek afetlere yaklaşımda önem taşır. Bu doğrultuda afet riski azaltma alanında en önemli uluslararası belge, “Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi”dir.¹²

Sendai Çerçevesi, III. Dünya Afet Riski Azaltma Konferansındaki müzakerelerin ardından afet risk azaltmaya yönelik yeni bir uluslararası çerçeve olarak kabul edilmiştir. Türkiye’nin de aralarında bulunduğu Birleşmiş Milletler üyesi 187 devlet tarafından kabul edilen çerçeve, 2015 sonrası sürdürülebilir kalkınma gündeminin ilk büyük anlaşmasıdır. Amaç itibarıyla; afet riskini ve can, geçim ve sağlık kayıplarını önemli ölçüde azaltmaktır. Sendai Çerçevesi afet risklerinin yönetirken insanları ve onların mal, sağlık, geçim kaynakları ve üretim varlıklarını, kültür ve çevre varlıklarını korumayı ve aynı zamanda, kalkınma hakkı da dahil olmak üzere, tüm insan haklarının tanınması ve korunmasını hedeflemektedir.¹³

Biyoçeşitlilik kaybı, iklim değişikliği ve afet risk azaltma açısından doğa temelli çözümler oldukça önemlidir. Ekosistem tabanlı afet riskinin azaltılması (Eco-DRR) kavramı günümüzde giderek önem kazanmaktadır. Ekosistem tabanlı afet riskinin azaltılması, sürdürülebilir ve dirençli kalkınmanın sağlanması amacıyla afet riskini azaltmak için ekosistemlerin bütüncül, sürdürülebilir yönetimi, korunması ve restorasyonudur. Ekosistem temelli uyum araçlarının ve afet riskinin azaltılmasının tasarımında, diğerlerinin yanı sıra kadınlar, yaşlılar, yerli halklar ve yerel topluluklar gibi kırılgan grupların ihtiyaçlarının ve stratejik çıkarlarının dikkate alınması gereklidir.

Biyoçeşitlilik ve iklim kriziyle baş edebilmek için ekosistem temelli yaklaşımın ve ekosistem tabanlı afet riskinin azaltılmasının yaygınlaştırılması ve ekosistem temelli yaklaşımların her düzeyde iklim ve afet riski planlama ve karar alma süreçlerine entegre edilmesi zorunludur.

¹¹ TUĞAÇ Çiğdem, Bütünleşik Afet Riski Azaltımı ve İklim Değişikliğine Uyum Yaklaşımı Üzerine bir Değerlendirme, Afet ve Risk Dergisi, 2021.

¹² ALTIPARMAK Özlem, Afet Risk Azaltma Konusunda Uluslararası Stratejik Çerçeve Belgeler ve Kurumlar, Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı. <https://hudoto.com/uploads/0/1695980095.pdf> son girilme tarihi: 12.10.2023.

¹³ ALTIPARMAK Özlem, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı. <https://hudoto.com/uploads/0/1696344812.pdf>, son girilme tarihi: 12.10.2023.

KAYNAKÇA

ALTIPARMAK Özlem, Afetlere İnsan Hakları Temelli Yaklaşım Afetlerle İlişkili Kavramlar, Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı. <https://hudoto.com/uploads/0/1695311894.pdf> son girilme tarihi: 12.10.2023.

ALTIPARMAK Özlem, Afet Risk Azaltma Konusunda Uluslararası Stratejik Çerçeve Belgeler ve Kurumlar, Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı. <https://hudoto.com/uploads/0/1695980095.pdf> son girilme tarihi: 12.10.2023.

ALTIPARMAK Özlem, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı. <https://hudoto.com/uploads/0/1696344812.pdf> son girilme tarihi: 12.10.2023.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi Kadının Statüsü Komisyonu 66. Oturumunda "İklim Değişikliği, Çevre ve Afet Risk Azaltma Politikaları ve Programları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin ve Tüm Kadınların ve Kız Çocuklarının Güçlenmesinin Sağlanması" konusunda Uzlaşılmış Sonuçlar, <https://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2023/06/iklim-degisikligi-cevre-ve-afet-risk-azaltim-politikalari-ve-programlari-baglaminda.pdf> son girilme tarihi: 12.10.2023.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 29 Ağustos 1996 tarihli ve 4177 Sayılı kanun ile onaylanması uygun bulunan bu sözleşme, 21 Kasım 1996 tarih ve 96/8857 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 27 Aralık 1996 tarih 22860 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020101029bm_51.pdf son girilme tarihi: 12.10.2023

DEMİR Aynur, Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 2009.

Ecosystem-based Disaster Risk Reduction, <https://www.unep.org/explore-topics/disasters-conflicts/what-we-do/disaster-risk-reduction/ecosystem-based-disaster-risk>, son girilme tarihi: 12.10.2023.

Kunming-Montreal Küresel Biyoçeşitlilik Çerçevesi, <https://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2023/08/kunming-montreal-kuresel-biyocesitlilik-ercevesi-11.pdf>, son girilme tarihi: 13.10.2023.

Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice (SBSTTA), <https://www.cbd.int/sbstta/>, son girilme tarihi: 12.10.2023.

TUĞAÇ Çiğdem, Bütünleşik Afet Riski Azaltımı ve İklim Değişikliğine Uyum Yaklaşımı Üzerine bir Değerlendirme, Afet ve Risk Dergisi, 2021.

Twenty-fifth meeting of the Subsidiary Body on Scientific, Tehcnical and Technological Advice (SBSTTA 25) and the resumed second part of the Fifteenth meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity (COP-15), <https://www.cbd.int/conferences/nairobi-2023> , son girilme tarihi: 12.10.2023.

United Nations Conference on Environment and Development, <https://www.britannica.com/event/United-Nations-Conference-on-Environment-and-Development#:~:text=The%20Earth%20Summit%20was%20the,178%20nations%20in%20all%20attending>. Son girilme tarihi: 13.10.2023